

ІСТОРІЯ

УДК 94(430):321.64]:[379.8:305-055.2]
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/64-2-1>

Вікторія КОВАЛЬЧУК,
orcid.org/0000-0001-7428-9124
аспірантка кафедри всесвітньої історії
Київського університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна) viktoriya.koval4uk@gmail.com

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ В ТРЕТЬОМУ РЕЙХУ

У статті проаналізовано організацію дозвілля в Третньому Рейху із зазначенням гендерних особливостей. Актуальність дослідження дозвілля вбачається у дослідницькому зв'язку між підтримкою націонал-соціалістичних ідей громадянами Третього Рейху та якістю організації дозвілля в державі.

Монополістом в сфері організації дозвілля в Третньому Рейху стала організація «Сила через радість». Виявлено, що окрім мети відволікання уваги населення від важливіших проблем та збереження слухняності населення, «Сила через радість» була нерозривно пов'язана з ідеями «народного співтовариства». Маючи у своїй структурі різні відділи, які відповідали за різні види діяльності, організація повністю контролювала публічне та приватне життя своїх громадян. Різноманітна діяльність організації передбачала широку програму культурного та туристичного дозвілля, яке мало свої особливості, в залежності від тих обов'язків, які держава покладала на чоловіків і жінок. При цьому, зазначено, що ці заходи мали добровільний характер.

Виявлено, що Відділ спорту, який відповідав за організацію спорту та ігор для населення, сприяв утвердженню та підтримці в суспільній думці фізичного ідеалу націонал-соціалістів та А. Гітлера зокрема. З'ясовано, що мета підтримки належного фізичного стану серед громадян Третього Рейху відрізнялася у передвоєнній та воєнній пропаганді відповідного образу.

Визначено, що Відділ відпусток та подорожей, в прагненні посилити почуття патріотизму та спробі зменшити розбіжності між громадянами нацистської Німеччини, певним чином сприяв фізичній та ментальній підготовці населення до майбутньої війни.

З'ясовано, що переважно діяльність «Краси праці», яка мала покращити робочі місця робітників, відбувалася за рахунок самих працівників.

Виявлено, що нацисти спромоглися використати фестивалі як інструмент соціального об'єднання та політичної мобілізації. Гендерну ідеологію поширювали відповідні тематичні фестивалі.

Ключові слова: дозвілля, туризм, культура, пропаганда, гендер, Третій Рейх.

Viktoriia KOVALCHUK,
orcid.org/0000-0001-7428-9124
Graduate student at the Department of World History
Borys Grinchenko Kyiv University
(Kyiv, Ukraine) viktoriya.koval4uk@gmail.com

GENDER ASPECT OF THE ORGANIZATION OF LEISURE IN THE THIRD REICH

The article analyzes the organization of leisure time in the Third Reich with an indication of gender characteristics. The relevance of leisure research can be seen in the research connection between the support of National Socialist ideas by the citizens of the Third Reich and the quality of leisure organization in the state.

The organization “Strength through Joy” became the monopolist in the sphere of leisure organization in the Third Reich. It was found that, in addition to the goal of diverting the attention of the population from more important problems and maintaining the obedience of the population, “Strength through joy” was inextricably linked with the ideas of the “national community”. Having different departments in its structure, which were responsible for different types of activities, the organization completely controlled the public and private life of its citizens. The various activities of the organization included a wide program of cultural and tourist leisure, which had its own characteristics, depending on the duties that the state assigned to men and women. At the same time, it is stated that these measures were voluntary in nature.

It was revealed that the Department of Sports, which was responsible for the organization of sports and games for the population, contributed to the establishment and support in public opinion of the physical ideal of the National Socialists and A. Hitler in particular. It was found that the goal of maintaining proper physical condition among the citizens of the Third Reich differed in the pre-war and wartime propaganda of the corresponding image.

It was determined that the Department of Vacations and Travels, in an effort to strengthen the feeling of patriotism and an attempt to reduce differences between the citizens of Nazi Germany, contributed in a certain way to the physical and mental preparation of the population for the coming war.

It was found out that mainly the activities of "Beauty of Work", which was supposed to improve the workplaces of workers, were carried out at the expense of the workers themselves.

It is revealed that the Nazis succeeded in using festivals as a tool of social unification and political mobilization. Gender ideology was spread by relevant thematic festivals.

Key words: *leisure, tourism, culture, propaganda, gender, the Third Reich.*

Постановка проблеми. Останні десятиліття стали періодом активного переосмислення тоталітарного минулого Німеччини. Намагаючись дослідити феномен активної народної підтримки НСДАП та постаті А. Гітлера, як очільника партії, значна частка дослідників звертається саме до вивчення дозвілля Третнього Рейху. Оскільки саме в тому, наскільки якісно, продуктивно та творчо було організовано дозвілля, вони вбачають основу народної підтримки. При цьому, формально дозвілля не було розділене за гендерним принципом, але по суті, чоловічі і жіночі заходи дозвілля мали певні відмінності, в залежності від різних обов'язків, які на них покладала держава.

Аналіз досліджень. Комплексне дослідження дозвілля в своїх працях провели Дж. Тімпе та С. Мензелевський. Спробу дослідити туризм часів Третнього Рейху свого часу зробили Ш. Барановські та К. Семменс. Дослідженню фізичного виховання як елементу формування бажаної якості громадян Третнього Рейху та елементу організації дозвілля присвятила свою працю Б. Кіз. Фестивалі як елемент дозвілля в своїй праці вивчав В. Дж. Вілсон. Естетику нацистського виробництва досліджував Е. Рібенбах.

Мета статті – в контексті дослідження дозвілля Третнього Рейху виявити гендерні особливості його організації.

Виклад основного матеріалу. Нацисти гостро відчували невдоволення населення Німеччини своїм матеріальним становищем, яке існувало ще по закінченню Першої світової війни. Тому ідеологи нацизму змогли чудово вибудувати ідею передчуття хорошого життя для німців, щойно буде здобуто «життєвий простір» для майбутньої держави та збережено саме існування нації. Головною вимогою до населення, яку озвучували нацисти, мала бути готовність до самопожертви на благо держави. Задовольнити цю потребу мала створена нацистами в 1933 р. організація «Сила через радість» (Baranowski, 2004: 4).

«Сила через радість» забезпечувала всі аспекти організації дозвілля в нацистській Німеччині. Ця організація мала на меті дати відчутти простим працівникам ті культурні практики, скористатися якими могли раніше лише представники середніх

та вищих класів. Проголошуючи, таким чином, покращення життя працівників, ці заходи мали зменшити відчутність від замороження заробітної плати, продовження робочого дня та обмеження приватного споживання. Загалом, проголошене покращення мало стимулювати працівників до повноцінної підтримки «народного співтовариства». Роблячи внесок у виконання колективних цілей, які перед населенням ставила нацистська влада, працівники мали б отримувати від цього задоволення та визнання, яке ніяк не було пов'язане з матеріальним становищем самого працівника (Baranowski, 2004: 5–6).

На окрему увагу заслуговує поняття «радість» в нацистській концепції організації дозвілля та праці. Німецька дослідниця Дж. Тімпе трактує це поняття наступним чином: ««Сила через радість» хотіла створити «радість», засновану на добровільній участі, «радість», яка мала активний компонент і переживалася колективно (Тімпе, 2007: 6)». При цьому вона зазначає, що «радість» слугувала для нацистів творчою силою. Певним чином, «радість» була передумовою до сили (Тімпе, 2007: 6).

Структурно «Сила через радість» складалася з декількох відділів. На особливу увагу заслуговує вивчення діяльності Відділів подорожей, спорту, дозвілля та покращення робочого місця. Умови участі в заходах, організованих «Силою через радість», були добровільні. Нацисти прагнули сформувати у працівників Третнього Рейху щире бажання самостійно долучитися до цих заходів. Відповідно, саме дозвілля мало проходити активно, це могли бути заняття спортом або участь у мистецьких та освітніх заходах, які активізували творчий потенціал та стимулювали до плідної праці. Обов'язковим результатом цих заходів мало бути формування почуття спільності між громадянами Третнього Рейху (Тімпе, 2007: 29–32).

Відділ спорту своїми заходами забезпечував виконання одного з провідних завдань громадян Третнього Рейху – перебувати у відмінній фізичній формі. Покращуючи свої тіла, німецька нація могла в комплексі покращити свої фізичні та духовні сили (Тімпе, 2007: 36). Загалом, Відділ спорту

відповідав за організацію спорту та ігор для своїх громадян (Timre, 2017: 33). Нацисти пропагували різні цілі фізичної підготовки для обох статей. Так, жінки мали підготуватися до майбутнього материнства. «Сила через радість» навіть поширювала відповідну візуальну пропаганду, яка містила образи вагітних жінок із текстовим зазначенням важливості спорту для їхнього майбутнього та майбутнього їхніх дітей (Timre, 2007: 44). Пропагування занять спортом сприяло утвердженню в суспільній думці тези про те, що відмінна фізична форма є приводом для отримання пошани у суспільстві (Timre, 2007: 40).

У передвоєнні та воєнні роки безпосередньо, фізична підготовка чоловіків та жінок набуває трохи видозмінену мету. Відповідно, чоловіки мали бути готові до виконання бойових завдань під час війни, а жінки мали підготувати себе до підвищення фізичних навантажень, які можуть виникнути в процесі заміни чоловіків, які відправилися на фронт, на робочих місцях на фабриках (Timre, 2007: 37).

В прагненні створити безкласове суспільство Відділ спорту знайомив працівників з тими видами спорту, які раніше були притаманні лише представникам вищих класів: гольфом, тенісом, катанням на конях та вітрильним спортом. Прагнучи створити спільність «народного співтовариства», було видозмінено робочі місця працівників, щоб надати їм можливість й там займатися спортом. Відповідно, будувалися басейни, спортивні майданчики і тренажерні зали просто на робочих місцях (Timre, 2007: 40–41).

Значною популярністю в суспільстві користувалися послуги, які надавалися Відділом відпусток та подорожей. Цей відділ пропонував подорожі різної тривалості як в межах країни, так і закордон. Діяльність цього відділу була знову ж таки направлена на працівника. Певним чином, діяльність цього відділу підготувала німецьку націю до війни. По перше, надаючи громадянам потрібну можливість для відпочинку. По друге, внутрішній туризм сприяв посиленню почуття патріотизму в громадянах та зменшував розбіжності між ними (Semmens, 2005: 12).

«Сила через радість» значну увагу приділяла культурному відпочинку працівників. Працівників знайомили із класичною музикою, їм влаштовували виставки картин та скульптур відразу на робочих місцях. Щоб розвинути творчий потенціал працівників їм пропонувалося самостійно долучитися до створення творів мистецтва (Timre, 2017: 77–80). В певному сенсі «національним обов'язком» громадян Тре-

тього Рейху стало відвідування театрів (Timre, 2017: 87).

З початком Другої світової війни «Сила через радість» не припиняла дбати про культурний відпочинок своїх солдатів, навіть коли вони перебували за межами країни. Для цього розширив свою діяльність пересувний театр (Timre, 2017: 119). Також солдатам були запропоновані спільні курси мистецтва та рукоділля. В госпіталях організовувалися виставки творів мистецтва. Не припиняв свою діяльність і Відділ спорту (Timre, 2017: 121).

Відділ, який відповідав за покращення робочого місця, «Краса праці», мав створити соціальну гармонію. Тобто трудові відносини мали наповнитися певною естетикою (Rabinbach, 1976: 43). Покращення робочих місць відбувалося в кілька етапів. На першому етапі робочі місця наповнилися рослинами або покращувався зовнішній вигляд тих рослин, які вже були в наявності. Занедбані робочі місця розчищалися, на робочих місцях створювалися зелені зони відпочинку. Самі робітничі приміщення фарбувалися та прибиралися, при цьому покращувалися мийні та санітарні засоби. В подальшому було проведено цілу акцію по зменшенню шуму на робочих місцях на заводах. А також акцію з покращення освітлення на робочих місцях, з подальшим повторенням цієї акції та проведенням роз'яснювальної роботи з важливості цієї акції. Було покращено і зовнішній вигляд самих робітників, шляхом оновлення на робочих місцях пралень та гардеробів. Не оминули увагою нацисти і покращення повітря та вентиляції на робочих місцях. Змін в кращу сторону зазнали й самі інтер'єри робочих місць (Rabinbach, 1976: 45).

Як один з елементів масової культури нацисти використовували фестивалі, які слугували своєрідним зв'язком між державою, економікою та суспільством (Wilson, 1994: 16). Нацисти спробували перетворити народні фестивалі на сферу організованого дозвілля та популярних розваг. Відтепер фестивалі почали слугувати інструментом соціального об'єднання та політичної мобілізації (Wilson, 1994: 25–26). Тематичні святкування частково пропагували нацистську гендерну ідеологію. Наприклад, «Народний день скорботи», який існував ще з часів Веймарської республіки, був видозмінений нацистами на «День пам'яті героїв», й мав на меті сформувати у чоловічої частини населення готовність до самопожертви на користь держави. Нацистський День матері, шляхом нагородження багатодітних матерів, пропагував відповідний образ сім'ї та відповідну роль жінки (Wilson, 1994: 53–54).

Висновки. Таким чином, діяльність «Сили через радість» сприяла прагненню нацистів побудувати безкласове, расово чисте «народне співтовариство». Будучи об'єднаними єдиними цілями та переживаючи спільний досвід, громадяни Третього Рейху мали сприяти існуванню та процвітанню своєї нації. Для посилення почуття спільності та відповідальності перед громадою, всі заходи, організовані «Силою через радість», передбачали добровільне відвідування.

Діяльність Відділів спорту, відпусток та подорожей, дозвілля та покращення робочого місця

пропонувала працівникам ознайомитися та прийняти безпосередню участь в тих практиках, які раніше були властиві лише вищим та середнім класам. Таким чином, організація дозвілля штучно створювала єдині практики для всіх. Будь-яка діяльність в сфері дозвілля виходила з принципу «радість». Діяльність мала стимулювати творчий потенціал працівників та слугувати способом рекреації. Часто такі практики з організації дозвілля передбачали гендерні особливості, які виходили з типового образу чоловіка як солдата, та жінки як матері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мензелевський С. Імперативний відпочинок: гендерний та класовий утопізм у нацистській Німеччині. *Спільне*. 2013. №6: Гендер і праця.
2. Baranowski S. *Strength Through Joy: Consumerism and Mass Tourism in the Third Reich*. Cambridge University Press. 2004. 274 p.
3. Keys B. *The Body as a Political Space: Comparing Physical Education under Nazism and Stalinism*. *German History*, 27 (3). 2009. Pp. 395–413.
4. Rabinbach A. G. *The Aesthetics of Production in the Third Reich*. *Journal of Contemporary History*, 11. 1976. Pp. 43–74.
5. Semmens K. *Seeing Hitler's Germany: Tourism in the Third Reich*. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan. 2005. 263 p.
6. Timpe J. *Hitler's Happy People: Kraft durch Freude's Everyday Production of Joy in the Third Reich*. M.A., Brown University. 2007. 392 p.
7. Timpe J. *Nazi-Organized Recreation and Entertainment in the Third Reich*. Palgrave Macmillan UK. 2017. 254 p.
8. Wilson W. J. *Festivals and the Third Reich*. McMaster University (Canada). ProQuest Dissertations Publishing. 1994. 401 p.

REFERENCES

1. Menzelevskiy S. (2013) *Imperativnyi vidpochynok: hendernyi ta klasovyi utopizm u natsystskii Nimechchyni*. [Imperative Rest: Gender and Class Utopianism in Nazi Germany] *Spilne*. №6: Hender i pratsia. [in Ukrainian].
2. Baranowski S. (2004) *Strength Through Joy: Consumerism and Mass Tourism in the Third Reich*. Cambridge University Press. 274.
3. Keys B. (2009) *The Body as a Political Space: Comparing Physical Education under Nazism and Stalinism*. *German History*, 27 (3). 395–413.
4. Rabinbach A. G. (1976) *The Aesthetics of Production in the Third Reich*. *Journal of Contemporary History*, 11. 43–74.
5. Semmens K. (2005) *Seeing Hitler's Germany: Tourism in the Third Reich*. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan. 263.
6. Timpe J. (2007) *Hitler's Happy People: Kraft durch Freude's Everyday Production of Joy in the Third Reich*. M.A., Brown University. 392.
7. Timpe J. (2017) *Nazi-Organized Recreation and Entertainment in the Third Reich*. Palgrave Macmillan UK. 254.
8. Wilson W. J. (1994) *Festivals and the Third Reich*. McMaster University (Canada). ProQuest Dissertations Publishing. 401.